

Ritwa Herjulfsdotter: *Gravanordningar av gjutjärn. Kulturhistorisk undersökning 2012*. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation 2012, Stockholm 2013. 54 s., ill. www.svenskakyrkan.se/arbetsgivare.

Gravminnen på kyrkogårdar är en rik källa för kulturhistoriker och de har alltför lite beaktats av forskningen. De utgör också ett centralt kulturarv som måste vårdas för att skyddas mot förstörelse. Etnologen Ritwa Herjulfsdotter har på initiativ från Svenska kyrkan, som förvaltar kyrkogårdarna, utfört en omfattande inventering och analys av gravanordningar av gjutjärn. Någon sådan undersökning har inte utförts tidigare. Etnologen Christian Aarsrud undersökte i sin doktorsavhandling 1982 smidda gravkors ur folkkonstperspektiv i Dalsland, Värmland och Östergötland. De gjutna gravminnena som är något helt annat uppfördes i en betydande utsträckning under 1800-talets senare del. Av speciellt intresse är att varje gjuten gravvård har en individuellt utformad inskription och utvalda symboler och dekorelement. Detta kan bara studeras genom fältarbeten på kyrkogårdar när man dokumenterar det fram till i dag bevarade beståndet. En hel del av dessa gravminnen har redan tagits bort. De gjutna gravanordningarna utgör idag ett hotat kulturarv genom att de är utsatta för rostskador och är svåra att reparera.

Ritwa Herjulfsdotter har valt ut Dalsland, Göteborg och Gotland för sin undersökning. Det är ett omfattande arbete att undersöka så många kyrkogårdar, varav 43 finns i Dalsland, 5 stora i Göteborg och 70 på Gotland. Eftersom få av dessa gravvårdar är försedda med stämplars kan man inte avgöra var och av vem de har tillverkats. Fokus får i stället ligga på vad man kan utläsa av dessa gravminnen. Kors är den vanligaste gravvårdstypen. Det består av tre varianter, nämligen enkla kors, treklöverkors och genombrutna kors med växtornamentik. De enkla korsen är äldst men vart efter blir de alltmer utsmyckade, bl.a. med strålar som utgår från korsets mitt. Treklöverkorsen har armar och överdel som avslutas i treklöverform. Även breda gavelhällar förekommer och då finns det mer plats för inskriptioner. Gravurnor återfinns särskilt på Gotland. Staket runt gravplatsen är tecken på mer påkostade gravanordningar. Sådana gravar förekommer i större utsträckning i staden med

dess större sociala variationer än på landsbygden. Symbolerna på de gjutna gravanordningarna består bl.a. av ett handslag mellan två händer, nedåtvända korslagda facklor, stjärnor, ek- och lagerkransar eller ankare, kors och hjärta. Änglar utgör den populäraste utsmyckningen. Det finns både antika och kristna motiv. Under de gjutna gravminnena första tid på 1830-talet förekom väldigt få ornament men efterhand uppträdde de olika symbolerna mer och mer. Varje utsmyckning var förenad med kostnad för beställaren. En rik utsmyckning signalerade inför omgivningen att man hade råd att kosta på sin gravanordning.

Herjulfsdotter har gjort en pionjärsats genom sin inventering till nytta för kulturarvsforskningen, som är på frammarsch internationellt sett. Jag har glädje av denna studie i min egen undersökning av gravminnen som tidsdokument från tidigt 1800-tal och framåt. Den är knuten till arbetsgruppen Cultural Heritage and Property inom Society International of Ethnology and Folklore, SIEF. Jag fäster stor vikt vid inskriptionerna på gravminnena, vilka Herjulfsdotter inte har haft tillfälle att närmare gå in på. Då kan man ta upp frågorna om kön, ålder, social ställning och livsåskådning ur ett förändringsperspektiv på 1800- och 1900-talen.

Anders Gustavsson, Oslo/Henån

Nils-Arvid Bringéus: *Bonadsmålningar av Anders Eriksson i Ås*. Nordiska museets förlag, Stockholm 2013. 63 s., ill. ISBN 978-91-7108-565-8.

Nils-Arvid Bringéus har under lång tid varit en föregångsman inom etnologisk bildforskning. Boken *Bildlore: Studiet av folkliga bildbudskap* (1981) har varit banbrytande och ofta citerad. Ett specialområde för Bringéus har varit sydsvenska bonadsmålningar som hängdes upp i hemmen vid jultiden. Han har undersökt både enskilda målarens verksamhet och bildernas budskap. I den senaste skriften specialstuderas målaren och klockaren Anders Eriksson (1774–1855) i Ås socken i Västbo härad i Småland och hans arbeten. År 1801 blev han indelt soldat och 1802 gifte han sig; han fick elva barn. År 1805 valdes han till klockare. Från 1797 signerade han sina arbeten med AES. Han målade sedan kontinuerligt fram till 1854; han dog 1855 vid